

Historijat istraživanja kartulara *Libellus Policorion*

(I. dio: od 17. do konca 19. stoljeća)¹

Tomislav Galović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za povijest i Zavod za hrvatsku povijest
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
tgalovic@ffzg.hr
galovic.tomislav@gmail.com

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 16. 7. 2021.
Prihvaćeno: 8. 11. 2021.
930.2:003.074>(497.5Biograd na Moru)“16/18“

Sažetak

U radu se obrađuje historijat istraživanja jednog od najvažnijih samostanskih kartulara iz hrvatskoga srednjovjekovlja: *Libellus Policorion – Rogovski kartular*. To je kopijalna knjiga – kartular hrvatske kraljevske Rogovske opatije (prvotno samostan svetog Ivana Evanđelista u Biogradu, potom od 12. stoljeća stvarni i pravni slijednik samostan svetih Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu) sastavljen u drugoj polovini 14. stoljeća te pisan latinskim jezikom, goticom bolonjskoga tipa (*littera Bononiensis*). Ovo je prvi dio rada u kojemu se obrađuju autori i istraživački rezultati koji se odnose na ovaj dragocjen kartular u periodu od 17. do konca 19. stoljeća. Ukazuje se na različite spoznaje i otvorena pitanja koja su se javljala uz sadržaj ovoga kartulara kao i na njegovu sudbinu kao važnoga povijesnog i arhivskog spomenika koji se danas čuva u Državnom arhivu u Zadru (HR-DAZD-337 Benediktinski samostan sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu, kut. 1).

Ključne riječi: Hrvatska, Dalmacija, Rogovska opatija, samostan sv. Ivana Evanđelista u Biogradu, samostan sv. Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu, historiografija, diplomatski izvori, kartular, *Libellus Policorion* (14. st.)

Uvod

U pogledu povijesnih, diplomatskih, jezičnih i drugih istraživanja *Libellus Policorion – Rogovskog kartulara*² (nadalje: *LP*) u diplomatskom pogledu kopijalne knjige Rogovske opatije – samostana svetog Ivana Evanđelista u Biogradu, a potom stvarni i pravni slijednik samostana svetih Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu – možemo konstatirati da su oni ishodili malen broj

- 1 Ovaj se članak zasniva na poglavlju „I. Izvori i historiografija“ te istraživačkim rezultatima iznesenim u autorovoj doktorskoj disertaciji: Tomislav Galović, „*Libellus Policorion – Rogovski kartular* (diplomatičko-povijesna analiza)“, sv. I. (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.), 21–38.
- 2 Kartular se danas čuva u Državnom arhivu u Zadru (Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-337 Benediktinski samostan Sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu (1058.-1774.) (dalje: HR-DAZD-337), kut. 1).

radova koji bi tematski obrađivali cjelokupan sadržaj kartulara. Ukupan broj takvih radova, dakle, nije velik. S druge pak strane, popis radova u kojima se djelomično ili tek uzgred spominje *LP* relativno je opsežan.³

U svim prikazima opatijske povijesti, bilo za razdoblje samostana sv. Ivana Evanđelista u Biogradu, bilo za njegova pravnog nastavljača samostana sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu, neizbježno je navođenje *LP*-a. Različiti autori težili su tomu da svaki na svoj način dade svoj mali prinos razumijevanju pojedinih navoda iz kartulara. Primjerice, bez rezultata arheoloških istraživanja bili bi stavljeni u nezahvalan položaj u kojemu bi svoje tvrdnje morali graditi samo na pisanim spomenicima. Upravo arheologija u nekoliko navrata potvrđuje navode iz *LP*-a, što njemu pak kao pisanom spomeniku daje dodatnu potvrdu. Jezična istraživanja, iako skromna, također pokazuju slojevitost građe kartulara, što mu također ide u prilog.

Ovo je prvi dio rada u kojemu se obrađuju autori i istraživački rezultati koji se odnose na ovaj dragocjen kartular u periodu od 17. pa do konca 19. stoljeća – dakle to je razdoblje tzv. eruditske historiografije (I. Lučić Lucius, D. Farlati i dr.) do rano razdoblja razvoja moderne hrvatske historiografije u 19. stoljeću (I. K. Tkalčić, I. Kukuljević Sakciniski, F. Rački, Š. Ljubić, G. Alačević, L. Jelić i dr.).

Historiografska i druga istraživanja do sredine 19. stoljeća

Kao što to često biva u pogledu publiciranja izvora, postavljanja istraživačkih tema i nakana rješavanja različitih pitanja i problema iz hrvatske povijesti, tako i u pogledu istraživanja *LP*-a ostaje zapisano ime oca hrvatske historiografije Ivana Lučića (*Joannes Lucius*)⁴ kao povjesnika koji je prvi proučavao ovaj povijesni spomenik u znanstvene svrhe. Prvo se njime koristio za svoje kapitalno djelo *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*.⁵ U njemu se obilno koristio pisanom građom Rogovske opatije pa tako i kartulara *LP* koji naziva registrom privilegija samostana sv. Kuzme i Damjana (*Ex Registro Privilegiorum mon. SS. Cosm. & Dam.*).⁶

Lučić-Lucius izrijekom navodi *LP* i u djelu *Memorie storiche di Tragurio ora detto Traù* objavljenom u Veneciji 1673. godine, nazivajući ga pak starim registrom

-
- 3 Usp. Galović, „*Libellus Policorion – Rogovski kartular (diplomatičko-povijesna analiza)*“, sv. I., 14-73, 423-467.
  - 4 Miroslav Kurelac, *Ivan Lučić-Lucius – otac hrvatske historiografije* (Zagreb: Školska knjiga, 1994.).
  - 5 Najpotpunije je izdanje objavljeno u Amsterdamu 1668. godine. Usp. Miljen Šamšalović, „Isprave iz vremena hrvatskih narodnih vladara u djelu Ivana Luciusa-Lučića“, *Zbornik Histojskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 6 (1969), 63.
  - 6 Ivan Lučić-Lucius (*Joannes Lucius*), *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. (Amstelodami: Apud Ioannem Blaeu, MDCLXVIII.), 96.

monaha sv. Kuzme i Damjana u Tkonu („nell’antico registro delli monaci di SS. Cosma, e Damiano dell’Isola de Tcun“).⁷

Treba navesti da je Lučić-Lucius pri svome historiografskom radu imao više suradnika,⁸ pa tako iz Zadra njih nekolicinu od kojih se ističu dvojica: Šimun Ljubavac (*Simeone Gliubavaz*) i Valerije Ponte (*Valerio de Ponte*).⁹ S potonjim se od 1635. do 1654. godine nekoliko puta sastao u Zadru, Rogovu i Tkonu, a poslije mu je upravo on postao glavnim suradnikom i pouzdanikom za istraživanje povijesne građe iz arhiva u Dalmaciji, a koja su mu bila neophodna za pisanje *De Regno, Memorie, Inscriptiones Dalmaticae* i dr.¹⁰

Posebnu je pak suradnju ostvario s Dubrovčaninom Stjepanom Gradićem (*Stephanus Gradus*)¹¹ koji je između ostaloga bio prebendarni opat samostana sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu (1643. – 1683.)¹² i kustos Vatikanske knjižnice.¹³ Zanimljivo je također spomenuti da je Gradić, budući da je živio u Rimu, svoje ovlasti u pogledu upravljanja Rogovskom opatijom prenio na Ponte¹⁴ pa je i u

7 Ivan Lučić-Lucius (Giovanni Lucio), *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù* (In Venetia: Presso Stefano Curti, MDCLXXIII.), 495; Ivan Lučić-Lucius (Giovanni Lucio), *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, preveo i uredio Jakov Stipišić, suradnik Miroslav Kurelac, sv. 2 (Split: Čakavski sabor, 1979.), 1045.

8 Usp. Miroslav Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 6 (1969), 133-142; Stjepan Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992.), 146-156.

9 O Š. Ljubavcu v. Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva*, 146-148; o V. Ponte u v. Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“, 134-138; Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva*, 149-151; Miroslav Granić, „Oporuka zadarskog povjesnika Valerija de Ponte“, *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (1996), 389-404.

10 Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“, 135; Stjepan Antoljak, „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom“, *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30/1982-1983 (1983 [1984]), 95; Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva*, 150; Granić, „Oporuka zadarskog povjesnika Valerija de Ponte“, 399.

11 Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“, 138-142; Antoljak, „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom“, 95-96.

12 Luka Jelić, „Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju“, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 3/1898 (1899), 69-70; František Pechuška, „Benediktinské opatství rogovské v Dalmácii. Kulturně historický obraz“, *Časopis katolického duchovenstva – Ephemerides theologicae cleri Catholici (Bohemici)* LXXX [CV] (1940) 2, 124-127; Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II: Benediktinci u Dalmaciji – Benedictini in Croatia et regionibus finitimis. Vol. II: Benedictini in Dalmatia* (Split: Benediktinski priorat – Tkon kod Zadra, 1964.), 228; Stjepan Krasić, „Gradić, Stjepan, diplomat i polihistor (Dubrovnik, 6. III. 1613 – Rim, 2. V. 1683)“, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5 (Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2002.), 116-117.

13 Sebastijan Slade, *Fasti Litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika*, preveo i bilješkama popratio Pavao Knezović (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.), 59, 141, bilj. 1249; Krasić, „Gradić, Stjepan, diplomat i polihistor“, 116-117.

14 Jelić, „Povjesno-topografske crtice“, 70, bilj. 1; Kurelac, „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“, 138.

tome pogledu suradnja i korespondencija jednoga i drugoga sigurno imala pozitivan odjek i na Lučića kao zajedničkog prijatelja. Tako je Ponte, kad bi ga Gradiću zamolio, a njega čini se Lučić-Lucius, ali i izravno, prepisivao listine Rogovske opatije i prijepise slao u Rim. No, znao je također i skidati pečate te ih slati Gradiću u Vatikansku knjižnicu čime je učinio nemjerljivu štetu kako samim listinama tako i samostanskom arhivu u cijelosti. Tu leži odgovor tomu zašto na listinama rogovskog arhiva nema pečata.¹⁵

Lučić-Lucius svojim je historiografskim radom pokazao kako treba postupati s povijesnim izvorima te je i u kartularu *LP* prepoznao vrijedan spomenik hrvatske povijesti.¹⁶

Već spomenuti V. Ponte, inače član zadarskoga prvostolnog kaptola, u svome djelu *Historia ecclesiae Iadrensis*, koje mu je za života ostalo u rukopisu, također rabi spise iz Rogovske opatije pri opisu važnijih momenata iz njezine rane povijesti.¹⁷ Kartular pak izravno spominje kad piše o začecima i povijesti zadarskoga kaptola: *Aliud quoque indicium antiquitatis Capituli colligitur ex quadam scriptura, quae legitur in registro Privilegiorum monasterii SS. Cosmae & Damiani montis Tthoni, scripta per Dabrum Archidiaconum Jadrae anno 1076. & in alia (...)*.¹⁸

LP-om koristio se dakako i Daniele Farlati pri pisanju četvrtog sveska svoga velebnog djela *Illyricum sacrum*, tematski posvećena splitskoj metropoliji i njezinim sufraganima.¹⁹ Nije naodmet spomenuti da se Farlati u svome radu koristio različitim rukopisima pa tako i već spomenutim Valerijem Ponteom,²⁰ ali i mnogim

15 Jelić, „Povjesno-topografske crtice“, 70-71; Odorik Badurina, „Drevna benediktinska opatija u Biogradu na moru“ [11], *Hrvatska straža* VII (1935) 142, 4; Pechuška, „Benediktinske opatstvi rogovské v Dalmácii“, 126-127; Tomislav Galović, „Arhiv Rogovske opatije“, *Arhivski vjesnik* 55 (2012), 103-116.

16 S. Antoljak ovako ocjenjuje njegovu upućenost u povijesne izvore: „Jednom riječju Lucius je uz pomoć Ponte a i Ljubavca a i sam i te kako dobro poznao arhive samostana sv. Krševana (napose kartular toga samostana), samostana sv. Marije (s kartularom) i samostana sv. Kuzme i Damjana (s arhivom samostana sv. Ivana Rogovskog i tzv. Rogovskim kartularom). On ne odbacuje sasvim i njemu sumnjive isprave, jer smatra da i takve povelje mogu sadržavati za historiju onoga vremena interesantne činjenice.“ (Antoljak, „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom“, 98-99).

17 Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus quintus: Ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et Ecclesia Zagrabien-sis*. (Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, MDCCLXXV.), 14, 20, 22.

18 Farlati, *Illyrici sacri tomus quintus*, 14. To je djelo tek kasnije parcijalno objavio D. Farlati pod naslovom *Rerum ecclesiasticarum Jadrensiarum commentarius auctore Valerio de Ponte, archidiacono Jadertino* (Farlati, *Illyrici sacri tomus quintus*, 11-24), a početkom je 20. stoljeća bilo prevedeno na talijanski jezik i potpunije objavljeno (Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva*, 150-151; djelo je tiskano u dva nastavka u časopisu *Rivista dalmatica*, (1908-1909).

19 *Ecclesiae suffraganeae metropolis Spalatensis* (Daniele Farlati, *Illyrici sacri tomus quartus: Ecclesiae suffraganeae metropolis Spalatensis*. (Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, MDCCLXIX.)).

20 Od njegovih kasnije publiciranih djela v. Valero Ponte, „Historia ecclesiae Iadrensis“ [1], *Rivista dalmatica* IV (1907) 1, 101-133; „Historia ecclesiae Iadrensis“ [2], *Rivista dalmatica* IV (1908) 2, 191-232; „Historia ecclesiae Iadrensis“ [3], *Rivista dalmatica* V (1909) 1, 63-109. Usp. i Antoljak,

drugim dokumentima iz samostana sv. Kuzme i Damjana na Ćokovcu, koje po svom običaju u većini slučajeva donosi *in extenso*.

Farlati je napisao dokumentiranu povijest Rogovske opatije, a čiji povijesni kontekst uklapa unutar prikaza Biogradske, potom Skradinske, biskupije i njezinih biskupa.²¹

Za osnutak samostana sv. Ivana u Biogradu Farlati navodi da je s otoka Žirja bio pozvan opat Andrija: *Erat in insula Zurio, quae ad regnum Dalmaticum Cresimiri pertinebat, coenobium Ordinis Benedictini; ex eo accersiri jussit Andream monachum singulari virtute ac prudentia praeditum, templo & monasterio aedificando locum atque aream designavit, eique negotium dedit, ut aere sumptuque regio utrumque apte congruenterque ad normam, usus, & functiones instituti monachalis accommodatum exstrueret.*²² Ta je tvrdnja nakon Farlatija nekritički zaživjela u historiografiji te je zamjetna gotovo u svim radovima o Rogovskoj opatiji. Dakle, nije benediktinskog opata Andriju kralj Petar Krešimir IV. pozvao s otoka Žirja, već je kralj pitao opata zbog otoka Žirja i završetka gradnje tamošnje kapelice. Uostalom na Žirju nije potvrđeno postojanje benediktinskog samostana.²³

Farlati također navodi i brojne druge podatke vezane uz opatiju te donosi i kronotaksu biogradskih i pašmanskog rogovskih opata s naznakom godine spominjanja u samostanskim spisima, odnosno kartularu *LP*.²⁴

U cjelini gledajući Farlatijevo pisanje, ali i opsežno citiranje i komentiranje izvora o Rogovskoj opatiji i uopće hrvatskoj povijesti, i danas je korisno iako s njegovim zaključcima treba oprezno postupati.

Od starijih istraživača koji su rabili i publicirali građu *LP*, odnosno rogovskog arhiva, spomenimo još mađarskog povjesničara Stjepana Katona (*István/Stephanus Katona*), inače jednoga od utemeljitelja moderne mađarske historiografije. On je 1781. u četvrtom sveščiću svoga historiografskog, zapazhenog i opsežnog djela *Historia critica regum Hungariae* na temelju Farlatija objavio isprave Arpadovića koje se odnose na samostan sv. Kuzme i Damjana. Riječ je o ispravama kraljeva Stjepana III. iz 1166., Bele III. iz 1188. i Emerika iz 1200. godine kao i onima u kojima se Arpadovići spominju vezano uz samostan.²⁵

„Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom“, 97.

21 Poglavlje: *Episcopi suffraganei metropolis Spalatensis*; potpoglavlje: *Belgradenses et Scardonenses: Episcopi Belgradenses* (Farlati, *Illyrici sacri tomus quartus*, 1-9).

22 Farlati, *Illyrici sacri tomus quartus*, 2.

23 Usp. Tomislav Galović, „Benediktinci i benediktinke u Biogradu u ranom srednjem vijeku“, u: *Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Glagoljica na biogradskom području održanoga 17. studenoga 2012. u Biogradu*, ur. Vjekoslav Ćosić (Biograd – Zadar: Grad Biograd, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Sveučilište u Zadru, 2014.), 100-101.

24 Farlati, *Illyrici sacri tomus quartus*, 7.

25 Stephanus Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae. Tomulus IV.: complectens res gestas Stephani III., Ladislai II., Stephani IV., Belae III., Emerici, Ladislai III., ex fide domesticorum*

Moderna historiografija i prinosi drugih znanstvenih disciplina do konca 19. stoljeća

Počeci kritičkog historiografskog istraživanja *LP*-a samostana sv. Ivana Evanđelista u Biogradu i njegova sljedbenika sv. Kuzme i Damjana na otoku Pašmanu sežu u sredinu 19. stoljeća, a što je dakako potaknuto tadašnjim općim razvojem moderne europske pa tako i hrvatske historiografije i uopće interesom za povijest.²⁶

Kartular je, nakon što mu se određeno vrijeme trag bio zagubio (vjerojatno uslijed ukidanja samostana i prebacivanja njegova arhiva u Zadar), u drugoj polovici 19. stoljeća u ondašnjem zadarskom gubernijalnom arhivu na traženje Ivana Krstitelja Tkalčića, koji se tijekom travnja i svibnja 1873. godine našao u Dalmaciji na istraživanjima u ime Društva za jugoslavensku povjest i starine, pronašao ondašnji arhivist D. Böttner.²⁷

Tkalčić je tom prilikom kartular transkribirao, a o tome ostavio vlastoručnu bilješku na samome kartularu. Naime, kako bi ga istraživali, pojedini istraživači bi se i potpisivali na naknadno uvezanim i prilijepljenim papirnatim stranicama (predlist i zalist) u *LP*-u.²⁸ Prvi je u kartularu Tkalčić zapisao sljedeće:

God. 1873. mjeseca svibnja prepisah taj kodeks. Ivan Tkalčić pop nadbiskupije zagrebačke.

Tkalčić je 22. travnja 1873. godine iz Zadra poslao pismo Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom u kojemu ga izvještava o svojem putu i arhivskim istraživanjima: „Pre-svjetlomu Gospodinu Ivanu Kukuljeviću, predsjedniku historičkoga društva, vel. županu itd. u Zagrebu – Croazia (...) Dodjoh u arkiv (*gubernijalni u Zadru – op. T. G.*). Ja sam doista čudne sreće, otvorih zapisnik na rječ ‘Abazie’ pa čitah Rogovo, a moj stari poštenu arkivar (opet sreća, jer samo mjesec dana bavi se on u arkivu, pošto je mladi arkivar na dopustu) a on mi odmah donese knjigu, na pergameni, krasno pisanu a to je Vaš Polichorion. Taj codex, bit će ures Vašega codexa ima do 60 stranah, danas ga počeh prepisivat. Prva je listina u njem od g. 1059, kako Krešimir utemeljuje opatiju i samostan, tu ima spomen o Gušićih, o Aprizu Sakalaristiću. Da samo Polichorion donesem u Zagreb, već bih mogao reći da neputovah badava, to

---

et exterorum scriptorum concinnata a ~. (Posonii et Cassoviae: Sum[p]tibus Ioannis Michaelis Landerer, MDCCLXXXI.), 152-156, 344-345, 429-431, 592-595.

26 Usp. Ivan Pederin, „Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji“, *Zadarska smotra – časopis za kulturu, znanost i umjetnost* 45 (1996) 1-3, 99, 102.

27 „Bilo je već blizu podne“ – sjeća se Tkalčić – „Prvi što iznese dobri i mili taj starčec, komu prah arkivarski nije tečajem 45 godinah službe nagnurao lica, ‘Polichorion’, i tim me tako obveseli da nisam ni objedovat mogao!“ (Stjepan Razum, „Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića“, *Tkalčić – godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije / Annales Societatis historicae archi-episcopatus Zagrabienensis* 1 (1997), 100).

28 Usp. Tomislav Galović (prir.), *Libellus Policorion – Rogovski kartular*. Svezak I. Kodikološki opis, paleografska analiza, faksimil (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2018.), 19, [58-65, 148-155].

ćete i Vi potvrdit kad Vam cjeloga prepisana donesem. Danas prepisah takodjer iz originala listinu od Petra Krešimira, o samostanu bjelogradskom, žalibože neima pečata. Svih dignutih monastirah (*ukinutih za vrijeme francuske uprave – op. T. G.*) akta su u gubernijalnom arhivu, ja ću toga radi bar 20 danah ostat u Zadru, a neka je, hvala bogu, bar ću se opoštenit. (...)“²⁹

Ni desetak dana poslije, 1. svibnja 1873. godine, Tkalčić nanovo piše Kukuljeviću izvještavajući ga, između ostaloga, ovoga puta detaljnije o LP-u: „Liber Polichorion od koga Vam eto sadržaj priobćujem pisan je u 60 pergamentih in quarto stranah veoma ukusno i drobno, a kako sravnjah nieke povelje s orginali, pisan je kritično. Ja neću prepisivat listinah iz XIII vieka iz toga codexa, jer da te počnem morao bi i druge iz fasciculah, što ne bi svršio ni za tri mjeseca, mislimo bo za prvi ih svezak i onako ne trebate, a drugo, dat će bog i na godinu. Sad prepisujem i pregledavam najprije sva akta sv. Krševana, a tada ću druga, mnogo je i tu velikih listinah iz XII vieka. Kako sam rado polazio u Dalmaciju, da koristim sveobćoj stvari, tako mi teško samu radit, messis multa operarii pauci. U gubernijalnom arhivu radim od 9–2, a poslje podne ili kod koludricah ili kod kuće. Ja sam prepisao osim kakovih neće ih biti ni 10 listinah, sve iz Polichoriona što spada do XIII vieka, onako po redu, i to u posebnom svezku, kako u originalu, ne bojte se, stvar ću valjano obaviti neće biti prigovora. (...)“³⁰

Tkalčić nadalje nastavlja u istom tonu svoje pismo te navodi da će zamoliti Vjekoslava Mašeka (*Luigi Maschek*), višeg činovnika u dalmatinskom namjesničtvu, da mu „dozvolji Polichorion kući ponjet, da na večer prepisem ono malo listinah, što nisam još prepisao.“ – uz napomenu: „Zašto da vrieme gubim na večer u taman, kad u dva večera, mogu dovršit. Vrieme bo ovdje skupocieno je za mene.“³¹

Uz ovo pismo Tkalčić je Kukuljeviću kao prilog poslao popis povelja iz LP-a, ukupno 71 povelju koje sežu do 12. stoljeća – naslovivši ga riječima: „To je lajstrom Polichoriona.“³²

S prepisivanjem gradiva iz LP-a do 13. stoljeća Tkalčić je dakle otpočeo 21. travnja, a sretno ga okončao 6. svibnja 1873. godine.³³ Zanimljivo je na ovome mjestu kao usporedbu navesti kako je nekih četrdesetak godina poslije Kartular benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru (*Registrum privilegiorum sanctae Mariae*)³⁴ istraživao E.

29 Viktor Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić na naučnim istraživanjima u Zadru“ (II), *Zadarska revija* IV (1955) 1, 28.

30 Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić“ (II), 30.

31 Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić“ (II), 31.

32 Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić“ (II), 32.

33 Razum, „Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića“, 100. Ostavština I. K. Tkalčića čuva se u Arhivu HAZU, a detaljno o njegovu životu i djelu v. studiju Stj. Razuma („Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića“, 7-262).

34 *Registrum privilegiorum sanctae Mariae*. Proučavatelje i literaturu o ovome kartularu vidjeti u: Viktor Novak, *Zadarski kartular samostana svete Marije – Chartulare Jadertinum monasterii sanctae*

Laszowski. Naime, u *Dnevniku Emilija Laszowskog 1914–1918.*, dragocjenom povijesnom i sociološkom vrelu te iz prve ruke osobnom svjedočanstvu jednoga minolog vremena iz pera pripadnika intelektualnog miljea ondašnje Hrvatske i Zagreba nalazi se opis istraživanja kartulara zadarskih benediktinki koje je Laszowski proveo 1914. godine: „Kad je postao hrvatskim banom dr. Nikola pl. Tomašić (1910.) polazio sam k njemu vrlo često, te sam ga upozoravao na golemo historičko blago, koje se čuva po dalmatinskim arkivima. Upozoravao sam ga osobito na zadarske arkive, te na znameniti Codex sv. Marije, samostana u Zadru. Kad je pako prof. Šišić dao Tomašiću fotografski snimak toga Codexa, što ga je sačinio savj. Iveković, počeo sam ga nagovarati, neka bi se na zemaljski trošak taj dragocjeni Codex u facsimilu izdao. To bi bilo znamenito paleografsko djelo od važnosti ne samo za nas, već i za svjetsku histor. nauku. (...) Vrijeme je prolazilo, ban Tomašić je odstupio, a dr. Bojničić nije pristupio izdanju tog dijela. Međutim je došao na bansku stolicu bar. Ivan Skerlec. Našao se denuncijant u osobi prof. dr. Ferde Šišića, koji je kod bana počeo rovariti protiv Bojničića, hoteci valjda to djelo za sebe dobiti, te je potaknu kod bana pitanje o tom Codexu izvjestivši, da je dr. Bojničić u to ime primio od bana Tomašića iz zemaljskih sretstava novac za izdanje. Bilo je to g. 1913. Stvar se razjasnila, jer je dr. Bojničić uvjerio bana, da izdanje sprema. Dakle trebalo je učiniti korak k pripremama. S toga se je ravnateljstvo Kr. zem. arkiva predstavkom od 1. jula 1913. br. 153. obratilo na predsjedništvo vlade, kojom je zamolilo, da putem nuncijature u Beču isposluje dozvolu od reda Benediktinskoga u Rimu da se rukopis ‘Registrum s. Mariae’ u Zadru fotografirati smije. Predsjedništvo vlade učinilo je svoje korake, te je 30. januara 1914. (...) obavijestilo kr. zem. arkiv »da je zadarski nadbiskup kao vrhovni starješina benediktinskog samostana sv. Marije u Zadru dozvolio, da izaslanik zemaljskog arkiva u govorionici samostanskoj u prisutnosti jednog izaslanika nadbiskupskog ordinarijata u Zadru prouči i fotografski snimi rukopis ‘Registrum s. Mariae Jaderae’«. Tako se valjalo spremati, dr. Bojničić odredio je da ja pođem na njegov račun u Zadar i ondje taj Codex fotografišem. Ja sam mu predložio, da samnom ide prof. Vlado Tkalčić, kustos u arkeol. muzeju, koji je vještak u fotografiranju. Bojničić je to prihvatio. (...) 6. VI. (...) potražio

---

Mariae (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959.), 5-15. Za kritičko stajalište o prethodnom izdanju usp. Nada Klaić, „Nekoliko riječi o kartularu samostana sv. Marije u Zadru“, *Historijski zbornik* 19-20/1966-1967 (1968) 1-4, 501-515. Recentno: Mirjana Matijević Sokol, „Fundacijska listina samostana Sv. Marije u Zadru“, u: *Abbatissa ingenuitate precipua. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066. – 2016.)“*, ur. Pavuša Vežić i Ivan Josipović (Zadar: Sveučilište u Zadru i Samostan benediktinki Sv. Marije u Zadru, 2020.), 75-84; Tomislav Galović, „Croatia Benedictina: Hrvatsko Kraljevstvo, Petar Krešimir IV. i Ordo sancti Benedicti“, u: *Abbatissa ingenuitate precipua. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066. – 2016.)“*, ur. Pavuša Vežić i Ivan Josipović (Zadar: Sveučilište u Zadru i Samostan benediktinki Sv. Marije u Zadru, 2020.), 69-73.

sam dr. Luku Jelića, s kojim sam konferirao glede moga posla. U 10. s. pošao sam u nadbiskupski dvor, da se predstavim nadbiskupu Pulišiću. (...) pošao do J. R. Rollá, javnog notara i upravitelja samostana Benediktinka sv. Marije *in temporalibus*. Dr. Rollá je vrlo ljubezan čovjek, doista talijanaš, ali govori prilično dobro hrvatski, dakako zadarskim dialektom. S njim sam se dogovorio o mom poslovanju. On mi reče, da bi mi u samostanu bilo neprilično raditi, u sobi za strance, već će mi on željeni Codex 'Registrum s. Mariae' sjutra u jutro donesti u svoju kancelariju, gdje ću moći nesmetano raditi. (...) 7. VI. U 8. s. u jutro pošao sam k dr. Rolli-ju, on mi je već pripremio codex. Tu sam radio do 12 sati. Tad sam s dr. Rolli pošao u samostan sv. Marije, gdje me je preko rešetke predstavio predstojnici, opatici Margariti Plattner. Tu sam dobio na raspolaganje sobu u prizemlju s ulazom iz dvorišta, gdje ćemo moći po volji urediti fotograf. *cameru obscuru*. (...) 8. VI. Lijepi vedar dan. (...) Pošao sam do dr. Rolli, koji mi je povjerio Codex u svrhu fotografiranja. U 10. s. pošli smo u samostan sv. Marije, gdje smo si najprije uredili u doznačenoj sobi 'velikom parlatoriju' *cameru obscuru*. Opatice su dale neko crno sukno i tkaninu, kojom smo prozore i vrati dobro zastrli, da nije u sobu ni zraka svjetla dopirala. Otpočeli smo s fotografisanjem Codexa. Svaki snimak morali smo odmah razvijati, da vidimo je li dobro snimljeno. Posao je lijepo išao od ruke. Sve smo obavljali na stolu, na koji smo smjestili fotogr. aparat, a svaku stranicu smo napinjali pod staklo u kopirnom okviru. (...) U 2 s. smo nastavili fotografisanje i radili do 6 s. dok je dozvoljavalo svjetlo. Saznali smo od dr. Jelića, da je današnja opatica ili kako je zovu 'madressa' (*mater abbatissa*) Margareta Plettner (prije Tereza) rođena Zagrepčanka, te da je ona još Ivši Tkalčiću (historičaru) krišom nosila dolje u parlatorij stare isprave te mu ih kroz rešetke podavala na prijepis. Bez nje nebi bio Tkalčić mogao ništa dobiti, jer je tadanja opatica bila mrka Talijanka. Plettnerica je te spise nosila s tavana iz neke velike škrinje, i uzimala, što joj se vidjelo starije... (...). (...) fotografirali Codex (...). [10. VI.] Dozvolom nadbiskupa mogli smo ja i Tkalčić pregledavati nutrinu samostana. [11. VI.] Posebnom dozvolom nadbiskupa mogao sam s Tkalčićem popodne raditi do 3 sata. (...) odnesao sam Codex dr. Rolli-u. Zahvalio sam mu se na ljubaznosti i susretljivosti. On mi je rekao da ako želim nastaviti arkivalni rad u samostanu, da mu pišem, a on će mi sve iz samostana donijeti u svoj ured, gdje mogu po volji raditi. (...) Moj rad u Zadru bio je dovršen. Temeljito sam proučio rečeni Codex, točno sam ga opisao od strane do strane, kako će se to trebati kod izdanja. Fotografije su u originalnoj veličini snimljene, a ploče su sve vrlo dobro ispale. Tkalčić će ostati još u Zadru, da ploče valjano osuši i spremi i dopremi u Zagreb."³⁵

No, nakon ovog zanimljivog ekskursa i vrijednog prikaza okolnosti u kojima su istraživači proučavali vrijednu arhivsku građu u Zadru te svih poteškoća koju su pratile tadašnje istraživače kako bi se došlo do željenih rezultata, vratimo se *LP*-u.

35 Emilij Laszowski, „Dnevnik Emilija Laszowskog 1914. godina” (priredio za tisak i opremio bi-

Naime, upravo se Tkalčičevim prijepisom koristio Kukuljević pri izradi *Diplomatičkog zbornika (sbornika)*. U njegovu pak predgovoru Kukuljević navodi što je i gdje istraživao te ističe da je njegovim zalaganjem Društvo za jugoslavensku povjest i starine odobrilo financijska sredstva Tkalčiću za put u Split i Zadar kako bi u tamošnjim arhivima nanovo prepisao sve diplomatsko gradivo do 13. stoljeća.³⁶ Kukuljević piše da je nakon njegova prijedloga Društvu izbor pao „na zaslužnoga povjestnika Ivana Tkalčića, koj poznatom svojom revnošću, za vrieme od mjesec danah, prepisa iz nova ne samo po meni jur prepisane listine, već mu sreća posluži, da je u gubernijalnom arhivu našao i znameniti stari zbornik listinah benediktinskoga samostana sv. Ivana u Belgradu, iz kojega su, žalibože veoma oskudno i pogriješno, priobćili njeke izprave Lucić i Farlati“.³⁷

U nastavku Kukuljević u cijelosti citira potpun naslov *LP*-a, a za koji kaže da je poznat pod imenom *Polichorion* i da je pisan u 14. stoljeću na „velikoj četvrtini sa 71 stranah“.³⁸

Iste godine (1874.) kada je Kukuljević tiskao prvi svezak *Diplomatičkog zbornika* izašla je i važna studija Franje Račkoga pod naslovom *Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih*.³⁹ Riječ je o rezultatima putovanja u Dalmaciju i istraživanjima u Zadru, Splitu, Trogiru, Dubrovniku, Kotoru i Šibeniku. Rački donosi podatke o tome što se sve čuva u „zadarskom zemaljskom arhivu“ ističući pritom one ukinute benediktinske samostane, u Zadru sv. Krševana, sv. Nikole i sv. Dominika, u Rogovu „opatovine sv. Ivana ev.“ te sv. Rajnerija i sv. Marije di Torello u Splitu, čije se isprave i drugi spisi ondje čuvaju.⁴⁰ Zanimljivo je ovdje primijetiti da Rački samostan sv. Ivana Evangelista u Biogradu, poslije sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu naziva „opatovine sv. Ivana ev. u Rogovi“ što znači da je bio uvjerenja da se taj samostan uistinu i nalazio u mjestu Rogovu („tik hrvatskoga Belgrada“).⁴¹ Ova tvrdnja, iako bez osnova u izvorima,⁴² protezat će se i poslije u literaturi.

Iješkama i komentarom: Mario Stipančević, *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 24 (2018), 39-46 (23-65).

36 O tome putu kao i o Kukuljevićevim i Tkalčičevim istraživanjima u Dalmaciji v. Viktor Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić na naučnim istraživanjima u Zadru. Prilog hrvatskoj historiografiji u drugoj polovini XIX. stoljeća“ (I), *Zadarska revija* III (1954) 4, 292-308; Novak, „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić“ (II), 25-35; Razum, „Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića“, 97-103. Usp. i Janko Barle, „† Ivan Krstitelj Tkalčić“, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 8 (1905), 168-169.

37 Ivan Kukuljević Sakcinski, „Predgovor“, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom*. Dio I. od godine 503-1102. (Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine, 1874.), VI.

38 Kukuljević Sakcinski, „Predgovor“, VI.

39 Franjo Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, *Rad JAZU* 26 (1874), 153-188.

40 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 158.

41 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 159.

42 Usp. ispravno objašnjenje u: Odorik Badurina, „Drevna benediktinska opatija u Biogradu na moru“ [2], *Hrvatska straža* VII (1935) 131, 6.

F. Rački je u svome radu pojedinačno obradio sve one arhivske fondove i zbirke koje posjeduju pisana svjedočanstva iz razdoblja hrvatske narodne dinastije. Tako je proučio i zbirku, tj. kako on kaže, „ostavštinu rogovske benediktinske opatije sv. Ivana, koja je do treće desetine XII vieka bila tik hrvatskoga Belgrada, a tada, pošto bješe taj grad razoren, preseli se u njezin samostan sv. Kuzme i Damjana na bližnji otok Pašman“.⁴³

U toj je zbirci Rački evidentirao 184 listine koje su bile zamotane u pet svezaka s arhivskim oznakama od III. do VII., ali pritom napominje da „prvih dviju svezaka sada ne ima“.⁴⁴ Gotovo sve listine pisane su na pergameni, a osim njih zbirka se sastoji još od jednoga starijeg registra koji Rački datira u 18. stoljeće te izvornih i tiskanih spisa parničnog postupka koji se vodio između Rogovske opatije – samostana sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu i tkonске općine u vrijeme mletačke vladavine.⁴⁵

Od izvornoga diplomatskog gradiva Rački na prvom mjestu spominje ispravu hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. kojom on udjeljuje slobodu samostanu sv. Ivana Evanđelista u Biogradu. Rački tu ispravu naziva *absolutionis et libertatis kartula*. Zatim navodi dva prijepisa *Priiilegium regis Chressimiri de libertate huius monasterii* iz 14. stoljeća, točnije prvi iz 1324. i drugi iz 1325. godine. Ti su prijepisi učinjeni „de suo autentico t. j. iz matice, po javnih bilježnicih Stjepanu i Guidu“.⁴⁶

U nastavku Rački detaljno iznosi podatke o LP-u. Prvo ga definira kao znameniti zbornik u koji su prepisane brojne isprave Rogovske opatije. Ovaj „sbornik pisan je na koži u maloj 4ni, sastoji se iz četiri svezke skupa sašivene, a svaka svezka iz 10 listova, vezan je u drvene korice, koje su crvenom kožom obložene“ – od kojih su – „sprieda i od traga jesu 4 lista artije, od kojih je jedan pilepljen na korice“. Rački rukopis datira u 14. stoljeće, a njegovo je pismo „liepa gothica one dobe“.⁴⁷ Nakon ovoga opisa prelazi na određivanje i tumačenje njegova naslova uz nekoliko tekstnih intervencija. Prema Račkom u samom naslovu imamo zapisano, a u zborniku prepisano: „popis zemalja i mjesta, što no su pripadala samostanu sv. Ivana i prešla na predjašnju mu podružnicu, samostan sv. Kuzme i Damjana, ujedno s onimi izpravami, iz kojih iztiče samostanu pravo na taj posjed“.⁴⁸

U gornjem tumačenju imamo jedan sporni dio, a to je dio u kojemu se Sv. Kuzmu i Damjana smatra već samostanom – podružnicom Sv. Ivana biogradskog. Međutim, isprave nam svjedoče suprotno: dok je postojao samostan sv. Ivana u Biogradu, nije bilo onoga sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu. Nekoliko godina po

43 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 159.

44 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 159.

45 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 159.

46 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160.

47 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160.

48 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160.

uništenju biogradskog samostana na susjednom otoku Pašmanu uz prvobitnu crkvu sv. Kuzme i Damjana izgrađuje se postupno istoimeni samostan.

Nadalje, Rački i diplomatski određuje *LP* kao *liber donationum* – napominjući – „ujedno i *urbarium* samostana sv. Ivana, kakovih imade kod drugih takodjer crkvenih zadruga srednjega vieka“. ⁴⁹ No za razliku od drugih i sličnih zbornika – ističe Rački – ovomu je „sborniku nadjenuto ime grčko: Πολυχωρίον, Τοπικός, kojemu, koliko znadem, ne ima traga u takovih sbornicima na zapadu“. ⁵⁰ Ovakva konstatacija navela je Račkoga na pomisao da ovo ime „polazi po svoj prilici od dobe, u kojoj je grćtina imala neki upliv u javnih poslovima Dalmacije za bizantinske vladavine“. Uz navedeno Rački misli da Rogovski kartular „ni je prvi ni najstariji, već da ga bilo u opatiji i prije njega“. ⁵¹ Nakon ovoga izlaže se građa samoga kartulara, koja je pak po riječima Račkoga uređena „kronološkim redom, prem se ga sastavljač ni je jedino držao“.

U nastavku se donose prepisane rubrike kartulara, tj. naslovi pojedinih isprava. ⁵² Svako pak ispravi i zapisu Rački dodaje i kronološku te pokoji svoju diplomatsku ili povijesnu bilješku. Također izričito navodi da je iz *LP*-a prepisao sve što se odnosi na 11. stoljeće, kao i matice (izvornike) do kojih je mogao doći. Spominje da je zbog važnosti dao „svjetlopisom snimiti“ izvornik isprave Petra Krešimira IV. „de libertate ecclesie s. Iohannis Belgradensis“. ⁵³ Ovdje Rački završava prvi dio svoje studije u kojoj je govorio o Rogovskom kartularu, upućujući na to da će na koncu rasprave *Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih* iznijeti svoj stav „za kritiku teksta iz te ostavštine rogovske“. Tako je bio i učinio.

U raspravi *Stari priepisi hrvatskih izprava do XII. vieka prema maticam* iz 1876. ponovio je nešto od svojih rezultata iz prethodne studije, a potom se posvetio važnom pitanju odnosa prijepisa prema predlošku (*ob odnošaju tih priepisa naprama maticam*). ⁵⁴ Provevši analizu, tzv. proširenu ili veću fundacijsku listinu s pravom je proglasio falsifikatom, dok je kraću verziju držao izvornikom. Također je dao svoje mišljenje o nastanku nekih falsifikata u *LP*-u. ⁵⁵

Analitičke studije te veće i manje diplomatske i paleografske prinose usmjerava Rački k jednom glavnom cilju: sve su to bile su nužne predradnje, ali u mnogočemu i jedine, koje su tretirale povijesne izvore za razdoblje hrvatskoga ranog srednjeg vijeka, a čije je korpus i kritiku Rački ukoričio u zbirci izvora *Documenta historiae*

49 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160.

50 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160. Usp. i Franjo Rački, „Stari priepisi hrvatskih izprava do XII. vieka prema maticam“, *Rad JAZU* 36 (1876), 140, bilj. 3.

51 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160.

52 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 161-164.

53 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 165.

54 Rački, „Stari priepisi hrvatskih izprava“, 142.

55 Rački, „Stari priepisi hrvatskih izprava“, 144, 159-162, 164.

Chroaticae periodum antiquam illustrantia. Ta je zbirka objavljena u Zagrebu 1877. godine te je zbog svojih kvaliteta, ali i okupljenih diplomatskih i narativnih izvora danas gotovo nezaobilazna. U predgovoru Rački iznosi koncepciju svojih *Dokumenta*. Određuje *ambitus et limites* te navodi otkuda je sve crpio izvore. Za *LP*, koji određuje kao registar, navodi okvirno vrijeme nastanka, mjesto gdje se čuva, kratak opis samog kartulara (pisača podloga, pismo, sastav kodeksa) te sumarno naznačuje koliko isprava ima po stoljećima: *Saeculi proxime sequentis* (i. e. XIV saec. – T. G.) est „*libellus policorion, qui et topicus vocatur*“, *quondam monasterii s. Joannis ev. (tum ss. Cosmae et Damiani) Belgradi, nunc in tabulario dalmatico Jaderae; codex membranaceus litteris gothicis exaratus, quatuor quaternionibus et 40 plagulis constans. In hoc registro collecta et descripta sunt instrumenta, bona et possessiones praefatae abbatiae respicientia, quorum tria ad XI, caetera ad XII et XIII, tria tantum ad XIV saeculum referuntur*.⁵⁶

Kao literaturu za navedeno Rački navodi svoj rad *Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih*.⁵⁷ Ukupno je u *Documenta* objavljeno, što na temelju *LP*-a što iz rogovskog arhiva, jedanaest isprava i zapisa te je izvršio njihovu paleografsku i diplomatsku analizu sukladno namjeni same edicije.⁵⁸ O Rogovskoj opatiji Rački je pisao i u svojim studijama „Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća” (1884., 1886., 1888., 1890., 1891. i 1893.).⁵⁹

Godine 1877. i 1880. objavljeno je glavno historiografsko djelo *Zara cristiana* u dva sveska, najvažnijeg zadarskog crkvenog povjesničara Carla Federica Bianchija.⁶⁰ Upućen uistinu u brojne i raznovrsne povijesne i druge izvore vezane uz grad Zadar i okolicu, svojim je radom ostavio nezaobilazno djelo, a kojemu je slaba strana to što ne navodi izvore svojih podataka ili ih pak samo okvirno naznačuje godinom.⁶¹ O Rogovskoj opatiji Bianchi je dosta detaljno pisao u poglavljima *Convento e chiesa dei Ss. Cosma e Damiano dei P.P. Benedettini di Tkon i Abbazia di Rogovo*,⁶² a iz čega se razaznaje da se koristio opatijskim arhivom tada već u Zadru. Po svemu sudeći, podatke iz kartulara *LP* rabio je i preko radova Ponte, Farlatija i dr.

56 Franjo Rački, *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia* (Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum Meridionalium, 1877.), VII-VIII.

57 Rački, „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“, 160-164.

58 Rački, *Documenta historiae Chroaticae*, 51-56 (br. 40), 60 (br. 43), 64-65 (br. 48), 74-75 (br. 56), 86-87 (br. 64), 99-100 (br. 83), 107-108 (br. 89), 108-109 (br. 90), 109-110 (br. 91), 110 (br. 92), 161-175 (br. 133/1-58).

59 Franjo Rački, *Nutarnje stanje hrvatske prije XII. stoljeća*, prir. Mladen Ančić (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.), *passim*.

60 Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, vol. I. (Zara: Tipografia Woditzka, 1877.); *Zara cristiana*, vol. II. (Zara: Tipografia Woditzka, 1880.).

61 To je učinio i iz praktičnih razloga jer knjiga *Zara cristiana* broji više od tisuću stranica. Usp. Stjepan Antoljak, *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga druga* (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992.), 254-255.

62 Bianchi, *Zara cristiana* II, 132-137, 157-159.

Nekoliko godina poslije, pri radu u zadarskom arhivu potpisao se na kartularu *LP* i Šime Ljubić. Tom je prilikom zabilježio ovo: *Tkalčić prepisa samo listine do XIII vijeka, a ja sam njegove prepise podosta pogrešne izpravio, i sve ostalo prepisao studena 1885.* U potpisu stoji: *Prof. Sime Ljubić Starogradjanin.* Preko ove bilješke saznajemo koliko je vremena Ljubić radio na kartularu od trenutka prepisivanja do njegova objavljivanja i što je pri tom radu zamijetio u odnosu na Tkalčićev rad.

Stoga je presudan impuls daljnjemu proučavanju kartulara dao upravo Š. Ljubić, koji je prvi put 9. veljače 1889. u cijelosti tekst kartulara predao u proceduru za objavljivanje na sjednici Akademijina *filologičko-historičkog razreda*, kao njezin *pravi član*. Rad je potom bio prihvaćen te kao takav 1890. godine, pod naslovom „*Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur*” publiciran na stranicama *Starina Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*.⁶³ Ljubić je tom prilikom učinio transkripciju kartulara držeći se tada uobičajenih pravila pri izdavanju ovakve vrste diplomatskog gradiva. Na početku je dao kratak uvod od dvije stranice s osnovnim podacima o kartularu navodeći da se on čuva u *arkivu car. kr. namjestništva u Zadru*, među zbirkama isprava *propalih manastira dalmatinskih*. Po njemu je riječ o zbirci isprava benediktinske opatije sv. Ivana u Rogovu blizu Biograda. Ovaj navod upućuje u biti na Ljubićevo gledište o lokaciji ovoga samostana povezujući njegov naziv *Rogovska opatija* s mišljenjem da je samostan upravo bio smješten u selu Rogovu. Međutim, takvo tumačenje nema podloge u povijesnim, ali što je još važnije, ni u arheološkim istraživanjima. Nakon mletačkog razaranja Biograda redovnici ove opatije sele se na susjedni otok Pašman te ondje započinju nov redovnički život. No i ovdje Ljubić određene podatke tumači malo drugačije pa *explicite* tvrdi da su se benediktinci nakon uništenja Biograda preselili u svoj *podružni samostan sv. Kuzme i Damjana*. Stvar bi bila jednostavna da je tada postojao taj samostan. U to ga doba ondje nije bilo, već je tamo jedino – kako povijesni izvori svjedoče – bila omanja crkva sv. Kuzme i Damjana. Nakon nekoliko godina uz tu će se crkvu početi graditi samostan. Upravo iz toga samostana sačuvao se prema Ljubićevu pisanju jedan od *najznamenitijih sbornika narodnih listina pod naslovom: Incipit Libellus Policorion qui Tipicus vocatur etc.*⁶⁴

63 Šime Ljubić (prir.), „*Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur*“, *Starine JAZU* 23 (1890), 154–243. Tiskan je, kako se to običava, i poseban otisak koji za razliku od izvorno tiskane publikacije nosi novu paginaciju (od 1 nadalje). O životu i djelu Š. Ljubića v. Tihomil Maštrović, gl. ur., *Zbornik o Šimi Ljubiću. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Zadar, 3. listopada 2007.*, *Stari Grad (o. Hvar)*, 4. – 6. listopada 2007. (Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo – Zadar, Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Sveučilište u Zadru, 2009.).

64 Ljubić (prir.), „*Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur*“, 154.

Skrenimo pažnju na jednu činjenicu, a to je Ljubićevo tumačenje izvornog naslova ovoga kartulara. Prije svega vrlo su rijetki primjeri da za ovakve spomenike imao u potpunosti sačuvane naslove. Od naših srednjovjekovnih kartulara ovo je svakako izuzetak. Međutim, sporan je onaj dio naslova koji glasi ...*Tipicus*, a koji kao takav predlaže upravo Ljubić. Na naslovnoj stranici kartulara jedino se bez poteškoća može pročitati dio *picus*, tj. prva dva slova nedostaju. Odgovor međutim stoji na idućem listu na kojem jasno piše: ...*Topicus*. Usporedbom, dakle, navoda iz naslova i fol. 2^r ovaj smo sitni problem riješili iako u literaturi zaslugom Ljubčeva rada redovno i gotovo svugdje stoji ...*Tipicus*.⁶⁵

Ljubić nadalje donosi podatke o visini (27,5 cm), širini (18,5 cm) i debljini (3,5 cm) kartulara, njegovu uvezu, svescima, broju listova i drvenim koricama obloženim crvenkastom kožom kojima je kartular naknadno ukoričen. Potom opisuje naslovnu stranicu, pismo goticu i druge dijelove kartulara, kako one izvorne, tako i one kasnije dopisane bilješke i drugo, donoseći ujedno zaključak o njegovoj starosti: *Rukopis polazi bezdvojbeno iz XIV stoljeća, akoprem se to nigdje ne kaže izrično; te je najstariji od rukopisa ove vrste u nas*.⁶⁶ Ljubić se potom opet vraća na naslov kartulara citirajući mišljenje Franje Račkoga o njegovoj bizantskoj provenijenciji, pa se čini da upravo tu treba tražiti autorovu odluku da *Topicus* protumači kao *Tipicus* – po uzoru na osnivačke povelje manastira (*tipika*) u Bizantskom Carstvu.⁶⁷

U nastavku svoje uvodne studije Š. Ljubić donosi podatke o objavljenim dijelovima kartulara u *Documenta* F. Račkoga, napominjući da je drugačije vremenski podijelio pojedine isprave. Sve ondje publicirane sežu do 1100. godine, tj. pripadaju u *doba hrvatske samostalnosti*. Isprave, pak, do konca 12. stoljeća objavio je Kukuljević u svome diplomataru *Codex diplomaticus*. Ljubić navodi da je u pripremanju svoga izdanja redovno citirao navode iz Račkoga i neke druge da se vidi kako i „kronologički“ stvari stoje.

Međutim, u daljnjem tekstu Ljubić donosi jednu dvojbenu tvrdnju da su u kartularu (*sborniku*) navedene listine *koje označuju imovinu samostana sv. Ivana od Rogova, i one koje utvrđuju pravo na nju samostana sv. Kuzme i Damjana*. Naime, dobar dio isprava, a to su sve one nakon 12. stoljeća, nemaju nikakve veze sa samostanom sv. Ivana Evangelista u Biogradu jer osim što ga više nema ni u fizičkom pogledu, sva njegova prava i tradicija preneseni su na samostan sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu. Stoga je Ljubićeva tvrdnja čak i u najširem smislu tek djelomično točna.⁶⁸

65 Detaljnije o samom naslovu v. Galović (prir.), *Libellus Policorion – Rogovski kartular*, sv. I., 13-16.

66 Ljubić (prir.), „*Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur*“, 154.

67 Usp. Galović (prir.), *Libellus Policorion – Rogovski kartular* I, 14-15.

68 Ljubić (prir.), „*Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur*“, 155.

Kad se danas pogleda Ljubićev rad na kartularu i njegovo publiciranje, možemo slobodno konstatirati da je ono uzorno obavljeno, a neke nedosljednosti koje su uočljive u samoj transkripciji treba pripisati više tiskarskim pogreškama nego priređivaču. Uostalom, kako je to sam autor ustvrdio: „Mi sada za prvi put dajemo na svietlo cijeli rukopis, držeći ga se u tom vierno čak i u njegovih jasnih pogreškah. Jedino u razlučavanju amo tamo nastala je koja promjena neznatna.“⁶⁹ Glavne su osobine njegova prijepisa da uobičajene kratice ne razrješuje (smatrajući vjerojatno to nepotrebnim), osobna imena i pridjeve izvedene od osobnih i zemljopisnih imena piše malim slovima, u načelu zadržava – po kodeksu – pisanje *u* koje ne pretvara u *v* na mjestima gdje riječ izvorno ima suglasnik *v*. Međutim, često piše *j* namjesto *i*. Donekle koristi interpunkciju samoga kodeksa, a negdje ju stavlja po smislu. Treba navesti i činjenicu da Ljubić u svome radu nije izvršio paleografsku i diplomatsku analizu jer mu ona nije bila u središtu interesa.

Tiskarski propusti, npr. *Anno dominice incarnationis millesimo contesimo monagesimo septimo*, namjesto: *Anno dominice incarnationis millesimo centesimo nonagesimo septimo*, ne treba posebno isticati jer one nisu do samoga priređivača. Također jedan vrlo kratak unesak nije bio odvojen i numeriran kao i drugi.⁷⁰ Samo je na jednom mjestu u svome radu Ljubić učinio krupniju pogrešku. Riječ je o tome da je isti tekst – *De curte Cossyca in Crastani* – na dvama različitim mjestima u Ljubićevu izdanju bio otisnut pod brojem 14 te pod brojem 46. Zanimljivo je također da su tu ponuđena i dva različita čitanja istoga teksta, a u bilješci uz unesak pod brojem 46 napomenuto je da se taj tekst ponavlja izvorno i u samome kartularu. Potonje međutim nije točno, a do zabune je vjerojatno došlo pri priređivanju teksta za objavu i zbog nemogućnosti ponovne provjere.⁷¹

Ljubić je svoj rad opremio i vrlo korisnim kazalima čime je omogućio lakšu monografsku analizu samoga kartulara kao cjeline, te je on kao takav i danas referentna točka u njegovu proučavanju.⁷²

Kad je nekoliko godina po Ljubićevoj smrti T. Smičiklas napisao opširnu studiju pod naslovom *Život i djela Šime Ljubića*, tada je o njegovu izdanju *LP*-a zapisao sljedeće: „Poznata nam je zlatna ruda za najstariju povjest hrvatsku *Policorion* propale benediktinske opatije sv. Ivana u Rogozu [sic!, op. a.]. Rački ga je prešampao do god. 1100., a Kukuljević do 1200. Sada ga pripoćuje Ljubić cijeloga ‘držeći ga se

69 Ljubić (pir.), „*Libellus Policorion*, qui *Tipicus vocatur*“, 155.

70 Usp. Ljubić (pir.), „*Libellus Policorion*, qui *Tipicus vocatur*“, 161, br. 21.

71 Ljubić (pir.), „*Libellus Policorion*, qui *Tipicus vocatur*“, 159, br. 14; 165, br. 46 i bilj. uz pripadajuć unesak.

72 *Index materiarum*, 224–226, i *Index locorum et personarum*, 227–243. Spomenimo da je uz izvorni tekst kartulara Ljubić u „Prilošku“ donio i prijepis *Catastico dei beni stabili del monasterio di S. Benedetto alias S. Rainerio, di Spalato* (str. 221–223), smatrajući da je prikladno upravo na ovome mjestu upozoriti na ovaj katastik.

vjerno čak i u njegovih jasnih pogreškah'. Imamo ovdje spomenike 13. i 14. vijeka. (...) Napokon prema znamenitosti *Policoriona* zahvalni smo Ljubiću za *Index matriarum* i *Index locorum et personarum*.⁷³

Nekako u isto vrijeme dok je Ljubić radio na svome izdanju teksta *LP*-a, na stranicama *Bullettino di archeologia e storia dalmata* Giuseppe Alačević⁷⁴ objavljuje na talijanskom jeziku niz kraćih članaka pod zajedničkim naslovom *Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano*. U tom serijalu od šesnaest nastavaka objavljivanih manje-više kontinuirano od 1888. do 1891. Alačević je pružio temeljne povijesne podatke o navedenom samostanu mahom crpljene iz *LP*-a.⁷⁵ Štoviše, velik je dio njegove građe i objavio pa se tako našao u krugu modernih editora građe *LP*-a te mu je ona služila za dokumentirani prikaz samostanske povijesti. Međutim, tom je prilikom izvorno gradivo opremio pokojim svojim komentarom, a koji su i danas od koristi. Već u prvom, uvodnom članku Alačević piše da su redovnici samostana sv. Kuzme i Damjana u ranom novom vijeku bili glagoljaši (*uomini dell' ordine benedettino, illyrici idiomatis*) kojima je upravljao opat komendator. Nakon toga spominje događaj iz 1202. godine kada su se članovi zadarskog kaptola i drugi izbjeglice sklonili u samostan na Čokovcu da bi izbjegli sudbinu svoga grada koji je bio teško uništen. Tek potom autor spominje početke ovoga samostana koji se nalaze u samostanu sv. Ivana Evanđelista i vremenu kralja Petra Krešimira IV., a koji je potonji darovao brojnim posjedima, napose otokom Žirjem i dvorom Rogovo (*specialimente sull' isola di Zuri, e della corte di Rogovo*). U nastavku se iznose bitni momenti iz samostanske povijesti biogradskog razdoblja (posveta crkve, darovanje pašmanske crkve na Čokovcu – prema autoru to je bilo 1103. god. – kasnijega samostanskog sijela), a ističe njegova nova lokacija i počeci na Pašmanu nakon razaranja Biograda, a uz to i brojni samostanski posjedi i njihove potvrde od svjetovnih i crkvenih vlasti. Za razdoblje pak 14. stoljeća autor spominje uništenje samostana i crkve, ali kaže da ne zna kada bi to točno bilo (*in*

73 Tadija Smičiklas, „Život i djela Šime Ljubića“, *Ljetopis JAZU* 1897 (1898) 12, 206. Vrijedna ostavština Š. Ljubića čuva se u Državnom arhivu u Zadru (Državni arhiv u Zadru (Hrvatska). HR-DAZD-371 Šime Ljubić (12.-19. st.)), a njezin je inventar izradio N. Čolak (Nikola Čolak, „Inventar rukopisne ostavštine Šime Ljubića“, *Arhivski vjesnik* IV-V/1961-1962 (1962) 4-5, 225-262). Usp. i Josip Kolanović, ur., *Vodič Državnoga arhiva u Zadru*, knj. II (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2014.), 612-617.

74 Namjerno zadržavamo ovakav oblik autorova imena i prezimena jer su njime potpisani članci o Rogovskoj opatiji koje ovdje prikazujemo. Naime, njegovo ime u našoj literaturi ima i inačice: Giuseppe Allacevich i Josip Alačević.

75 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [I.-VI], *Bullettino di archeologia e storia dalmata* 11 (1888), 139-141; 12 (1889), 25-27; 12 (1889), 40-41; 12 (1889), 186-189; 13 (1890), 13-15; 13 (1890), 26-30; 13 (1890), 41-44; 13 (1890), 61-63; 13 (1890), 76-78; 13 (1890), 93-95; 13 (1890), 110-111; 13 (1890), 183-187; 14 (1891), 28-32; 14 (1891), 38-43; 14 (1891), 57-59; 14 (1891), 74-77.

un epoca incerta) izbjegavajući pritom za to okriviti mletačku stranu. Uz to na kraju članka prilaže prijepis dvaju natpisa koji govore o obnovi samostanske crkve iz 1369. i 1418. godine.⁷⁶

U drugom nastavku Alačević donosi podatke o fundacijskoj listini i tzv. proširenoj listini s popisanim posjedima, napominjući da se u izvornoj (tzv. kraćoj) kao darovani posjedi spominju samo Žirje i Rogovo, pa kritički piše: „Non si può quindi ammettere in via assoluta la bontà e genuinità del documento amplificato, quale si legge nel *Liber Polichorium* che trovasi tuttora nello stesso Archivio (*antico della Luogotenenza di Zara – op. T. G.*), donde, sembra l'abbiano estratto il Lucio, il Farlati ed altri, perchè è manifesta la interpolazione fatta in tempi posteriori nell'originale (che pure è riportato in copia nel detto *Polichorium*) quando cioè, perduti i documenti originali, e nello scopo di attribuire maggior vigore ad altri titoli di proprietà e possesso, si volle appellarli donazioni del Re, e formare un documento solo che tutti li comprendesse.“ Autor se poziva na Račkoga u pogledu dviju varijanti fundacijske isprave, a potom citira od njega i druge priređene isprave o biogradskom samostanu i osobama koje su ga darivale, ali i spor oko crkve sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu.⁷⁷ U idućem nastavku Alačević se zaustavlja na problemu datiranja isprave o tome kako je crkva sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu bila povrćena samostanu sv. Ivana Evanđelista te je u cijelosti publicira i stavlja u 1103. godinu.⁷⁸ Iako pritom u obzir uzima brojne kronološke datosti (krnju ili bolje rečeno oštećenu datacijsku formulu, vladare crkvene i svjetovne), ipak previđa jednu krupnu činjenicu, a ta je navođenje redovnica i opatice Agape, po svemu sudeći zadarskog samostana sv. Marije, koja je tu službu mogla vršiti tek poslije 1111. godine.

Prikaz samostanske povijesti autor nastavlja 12. stoljećem koje je bilo vrlo burno i puno poteškoća za sam samostan. Spominje se potvrda mletačkog dužda iz 1116. godine, potom razaranje Biograda i preseljenje redovnika na Pašman te se iz *LP*-a (*tratto dal Polichorio dell' Abbazia di Rogovo presso la Luogotenenza Dalmata*) u cijelosti donose isprava zadarskog biskupa Mihe iz 1129., Dedomira o zemljama u Gorici iz 1146. i isprava o zemljama u Tinju iz 1164. godine.⁷⁹

76 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [I.], *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (dalje: *BASD*) 11 (1888), 139-141.

77 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (II.), *BASD* 12 (1889), 25-27.

78 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [II.], *BASD* 12 (1889), 40-41.

79 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (III.), *BASD* 12 (1889), 186-189. Za Tinj u srednjem vijeku v. Tomislav Galović, „Tinjski benediktinski posjedi u srednjem vijeku“, u: *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti“ održanoga u Ražnjevića dvorima u Polaći 7. svibnja 2016.*, ur. Božo Došen (Polača – Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru i Ilirija d. d.,

Iduće godine (1890.) Alačević također nastavlja s objavom isprava. Iz arhivskog fonda Rogovske opatije u Zadru donosi potvrđnicu hrvatsko-ugarskog kralja Stjepana, sina kralja Gejze, iz 1166., a iz LP-a ispravu kojom sidraški župan Dešen Slovinov 1172. dosuđuje samostanu prije oteto tzv. Mojmirovo područje.⁸⁰ Potom – u sljedećim brojevima *Bullettino di archeologia e storia dalmata* – donosi ispravu iz 1174. kojom opat Nicifor kupuje zemlju u Tinju, ispravu skradinskog biskupa iz 1181., ispravu iz 1187. koja je svjedočanstvo redovnika Petrače Negomira te ispravu iz 1188. godine o zemljama u Tinju koju Alačević pogrešno datira 1187. godinom.⁸¹ Nadalje donosi ispravu kojom Pavao, sin Petra Ljube, prodaje samostanu određenu zemlju iz LP-a, a iz brošure *Stampa Del povero Commun di Tcon* preuzima tekst bule pape Klementa III. izdanu samostanu sv. Kuzme i Damjana 1188. godine.⁸² Donosi i izvadak iz isprave Bele III. iz 1188. upozoravajući pritom da su njezine pojedine formulacije identične formulama u ispravi Stjepana III., a također u cijelosti ispravu skradinskog biskupa Mihovila iz 1189. vezanu uz zemlje u Bubnjanima.⁸³

U sljedećim nastavcima također su autoru u interesu isprave 12. stoljeća: o razvodu samostanskih zemalja iz 1194.,⁸⁴ o razvodu zemalja između templara i samostana iz 1194.⁸⁵ te dvije isprave, prva iz 1198. o teritoriju u Vrbici za koju ujedno u pratećoj bilješci 1. piše: „Vrbica è ancor oggi il nome di un acqua a molino di ragione Pelicarić“; a druga iz 1197. o Rogovšćici iz koje nešto opširnije komentira ondje navedene toponime.⁸⁶ Ovim je ispravama Alačević završio svoje pisanje u *Bullettino di archeologia e storia dalmata* za 1890. godinu. Ono što mu je preostalo publicirao je u brojevima iz 1891. godine: ispravu iz 1199. o zemljama u Gorici, ispravu hercega Andrije iz 1200. kojom samostanu daruje zemlju u Šibeniku,⁸⁷ potom ispravu

---

Biograd, 2020.), 151-165.

80 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [III.], *BASD* 13 (1890), 13-15. Usp. Galović, „Tinjski benediktinski posjedi“, 154-157.

81 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [III.], *BASD* 13 (1890), 26-30.

82 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [III.], *BASD* 13 (1890), 41-44.

83 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [III.], *BASD* 13 (1890), 61-63.

84 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ (IV.), *BASD* 13 (1890), 76-78.

85 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [IV.], *BASD* 13 (1890), 93-95; Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [IV.], *BASD* 13 (1890), 110-111.

86 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ (V.), *BASD* 13 (1890), 183-187. Autor pogrešno datira prvu ispravu 1197., mjesto 1198. godinom.

87 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull’ isola di Pasmano“ [V.], *BASD* 14 (1891), 28-32.

zadarskog kaptola iz 1204., gradeškog patrijarha Benedikta iz oko 1205. te ispravu o samostanskom vinogradu na Punta Miki iz 1204. godine.⁸⁸

U posljednja dva nastavka doneseno je još nekoliko dokumenta. Prvo je priložena isprava iz 1217. godine kojom Vučina Madije samostanu prodaje svoju zemlju, no Alačević je drugačije datira: *Anno Dominice Incarnationis Millesimo CCVII mense aprilis III die astante, Indictione quinta Jadre*, tj. 1207. godinom jer ga je zbunio tekst u LP koji glasi: *Anno dominice incarnationis millesimo CCVII^o (!), mense aprilis III die astante, indictione quinta, Iadre*,⁸⁹ a što je rezultat očite prepisivačke pogreške. Uz ovu ispravu autor tumači i toponime Bučina (Bučina), Bošana i Kapelica. Druga isprava, iz 1207., tiče se crkve sv. Petra u Bubnjanima za koje selo piše da se nalazi na tinjskom području kod kuća Jurjević Čačić, a u blizini da se nalaze i ruševine spomenute crkve.⁹⁰ Autor navodi da ju je potvrdio skradinski biskup Bartolomej, čiju pak ispravu, s istim nadnevkom kao u prethodnoj, donosi u posljednjem nastavku svoga pisanja o Rogovskoj opatiji. Zadnja pak isprava koju je priredio Alačević svjedočanstvo je opatice Viole o crkvi sv. Dimitrija u Zadru iz 1208. godine. Njome autor ujedno, bez nekoga formalnog zaključka, završava svoju seriju članaka.⁹¹

Iz prikazanih rezultata Alačevićeva rada možemo zaključiti da se radi o vrlo korisnom istraživanju samostanske povijesti do početka 13. stoljeća i njegovih pisanih spomenika, napose kartulara LP, a koje nije samo u prijepisu donosio, već ih je opremio i pokojim komentarom. Iako je za pojedine isprave naznačio da ih je on prvi objavio, tomu nije bilo tako jer očito autor nije imao, primjerice, druge diplomatske zbirke izuzev *Documenta Račkoga* ili historiografska djela izuzev Farlatijeva *Illyricum sacrum* kojima se redovno koristi i citira ih.

Nekoliko godina po objavljivanju Alačevićeva serijala i Ljubićeva publiciranja cjelokupnog teksta kartulara LP, 1897. godine u *Starohrvatskoj prosvjeti – glasilu Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu* njezin je glavni urednik Frano Radić napisao članak *O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana u Tkonu na otoku Pašmanu*.⁹² Sa željom da prikaže povijest samostana autor je konzultirao dostupne izvore i literaturu te u osnovnim crtama izložio važnije srednjovjekovne

88 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (VI.), *BASD* 14 (1891), 38-43. Autor pogrešno datira ispravu zadarskog kaptola 1203., dok ispravu gradeškog patrijarha datira 1203. godinom.

89 HR-DAZD-337, *Libellus Policorion*, f. 18^v (34).

90 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [VI.], *BASD* 14 (1891), 57-59.

91 Giuseppe Alačević, „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [VI.], *BASD* 14 (1891), 74-77.

92 Frano Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana u Tkonu na otoku Pašmanu“, *Starohrvatska prosvjeta – glasilo Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu* III (1897) 2, 64-73.

trenutke iz višestoljetne samostanske povijesti. No, nije samo složio dostupne mu podatke – od kojih neki nažalost ne mogu proći historiografsku kritiku – kao što je tvrdnja da su zidne Čokovca iz 10. stoljeća („taj samostanski spomenik utemeljen 918. god.“ po navodu Bianchija) ili pak ona o ranom glagoljaškom karakteru ove opatije⁹³ već je i sam pružio nekoliko novih podataka i tumačenja, dakako na temelju LP-a. Kao prvo mijenja datiranje jedne isprave iz LP-a (*Qualiter fuit reddita monasterio sancti Iohannis euangeliste ecclesia sanctorum martirum Cosme et Damiani de Monte*)⁹⁴ u 1111. godinu, a koju su Farlati, Kukuljević-Sakcinski i Ljubić stavili u 1103. godinu. Radić je to učinio povodeći se za indikcijom, kao što je to već bio opazio Alačević, zanemarujući pritom bitnu činjenicu da je godina u ispravi zapisana, doduše s lakunom, slovima kao: *Anno ab incarnatione millesimo [centesimo?] tercio, indictione IIII, regnante Alexandrino imperatore.*⁹⁵ Nadalje, upozorava da je Ljubić u svome izdanju – „možda nehotice“ – izostavio ispravu ugarsko-hrvatskog kralja Stjepana III. iz 1166. godine kojom Rogovskoj opatiji potvrđuje „obilate povlastice i potvrde starijih prava i slobostina“.⁹⁶ Međutim, isprava o kojoj je riječ⁹⁷ nije zastupljena u LP-u, pa ono „nehotice“ nikako ne stoji. Vjerojatno autor nije osobno pregledao LP koji se tada čuvao u „arkivu c. k. Namjestništva u Zadru“.⁹⁸

F. Radić u nastavku donosi poboljšana čitanja nekolicine samostanskih latinskih i glagoljskih epigrafičkih spomenika, od kojih su neki zabilježeni i u LP-u, kao i vrijedne tlorise i fotografije samostanskog kompleksa sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu. Kao svoj prinos napose ističe dopunjenu kronotaksu samostanskih opata od 1129. do 1398., a potom komendatora od 1400. do 1766. godine.⁹⁹ U zaključku autor, budući da nije osobno mogao pohoditi samostan na Čokovcu, obećava kad dobije objaviti slike više „kamenitih ulomaka sa ostancima plohoznoznog ureda hrvatsko-bizantinskog sloga“¹⁰⁰ koji bi kao „svjedoci prvobitne crkve Ss. Kuzme i Damjana“ bili „iz XI. a možda i X. vieka“.¹⁰¹

93 Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana“, 64, 67.

94 HR-DAZD-337, *Libellus Policorion*, ff. 9^r (15) – 10^r (17).

95 HR-DAZD-337, *Libellus Policorion*, f. 9^r (15). Usp. i Tadija Smičiklas, sabrao i uredio, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. II (Listine XII. vijeka, 1101. – 1200.) (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904.), 11.

96 Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana“, 65, bilj. 10.

97 Smičiklas, *Diplomatički zbornik II*, 106.

98 Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana“, 64, bilj. 6.

99 Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana“, 70-71.

100 Po F. Radiću taj termin označava starohrvatsko razdoblje u povijesti umjetnosti koje traje od 8. do 11. stoljeća (usp. Frano Radić, „Hrvatsko-bizantinski slog“, *Starohrvatska prosvjeta – glasilo Hrvatskoga starinaruskog društva u Kninu V* (1900) 1, 31, 34), drugim riječima, ono što danas nazivamo predromanikom i romanikom (iako ne u cijelosti).

101 Radić, „O benediktinskom samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana“, 73. Potonje nije učinjeno vjerojatno zbog prestanka izlaženja tzv. prve serije *Starohrvatske prosvjete*, a gdje su fotografije

Za cjelokupno pak proučavanje povijesti Biograda i širega biogradskog područja, pa tako i za istraživanje kartulara *LP*, ključan je rad Luke Jelića *Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju* objavljen 1899. godine u *Vjesniku Hrvatskoga arheološkoga društva* u Zagrebu.¹⁰² Iako je taj opširni prilog naslovljen kao „crtice“, riječ je o savjesnom na arhivskom gradivu i arheološkim istraživanjima¹⁰³ i drugim svjedočanstvima fundiranome tekstu kojemu je u središtu pažnje samostan, odnosno benediktinska opatija sv. Ivana Evanđelista u Biogradu, poslije sv. Kuzme i Damjana na otoku Pašmanu. I jedno je i drugo područje obradio u radu koliko su mu to dopuštali sačuvani izvori. Prvo je ukratko izložena povijest Biograda od njegovih početaka i utemeljenja do turske vladavine na tome području i njihova protjerivanja te najzad autorova ocjena Biograda njegova vremena riječima da je on „dandanas sjetna varošica na podrtinama slavnog grada“.¹⁰⁴ Autor posebno predstavlja biogradske građevne spomenike: kule, kaštel, palaču, samostane i crkve, različite zgrade, trg itd. Slijedi odlomak posvećen „rogovskoj opatiji“ koji je podijeljen na cjeline u kojima se govori o rogovskim opatima, arhivu Rogovske opatije, poglavitim rogovskim posjedima, selima Rogovu, Vrbici i Zidinama, biogradskoj Opatiji, Bošanima i Sv. Filipu i Jakovu. U nastavku toga odlomka slijedi dio o tkonskom samostanu, tkonskoj župnoj crkvi i rogovskoj riznici. Posebno treba istaknuti dio gdje L. Jelić piše o arhivu benediktinske opatije i donosi sumarni inventar arhivskoga gradiva koje se na nju odnosi. Popisane su i ukratko opisane sve pergamene i drugi važniji samostanski spisi te izrađen detaljan kronološki popis rogovskih opata, od prvog Andrije do posljednjeg Ante Karamana.¹⁰⁵ U trećem, završnom dijelu svojih „crtica“ autor je prikazao svoje viđenje primorske sidraške županije koju je pak podijelio na podžupaniju Tukljača i podžupaniju Zablatsku, a na koncu rada sumira podžupanijsko ustrojstvo poglavito na temelju *Novigradskog zbornika* starohrvatskog običajnog prava, ali i drugih vrela.¹⁰⁶

---

upravo trebale biti objavljene, ali i autorovih drugih znanstvenih i stručnih preokupacija.

102 Luka Jelić, „Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju“, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 3/1898 (1899), 33-126. Važno je za napomenuti da je ovaj Jelićev rad 1899. godine objavljen zasebno kao knjiga, bolje rečeno separat. Međutim, paginacija je u tom izdanju provedena iznova, tj. nije zadržana ona koja je bila u časopisu. Stoga u literaturi, zavisno od autora do autora, zna biti razlike u paginaciji iako se i u jednom i u drugom slučaju navodi da je rad objavljen u *Vjesniku Hrvatskoga arheološkoga društva*. Mi se ovdje pozivamo na rad objavljen u časopisu s paginacijom od 33. do 126. stranice.

103 Arheološki muzej u Splitu (Hrvatska). Arhiv Luke Jelića (Arhiv Jelić), *XII. Sjeverna Dalmacija*, sv. 2. Biograd, Rogovo, Tkon, Zemunik. Usp. i Martina Dubolnić Glavan, Robert Maršić, *Krajolici i spomenici zadarskog područja krajem 19. i početkom 20. st. u istraživanjima prof. dr. Luke Jelića / Landscapes and Monuments of the Zadar Wider Area in the Late 19th and Early 20th Century in the Research of Professor Luka Jelić. Katalog izložbe / Exhibition Catalogue* (Zadar: Arheološki muzej Zadar, 2019.).

104 Jelić, „Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju“, 53.

105 Jelić, „Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju“, 65-88.

106 Usp. Tomislav Galović, „Luka Jelić i istraživanje povijesti Rogovske opatije“ (tekst predan za

Za *LP* piše da je to katastar 14. stoljeća i kao takav najstariji spomenik te vrste u nas. Njegova je najveća vrijednost – po Jelićevu sudu – to što donosi dragocjene podatke za topografiju kako opatijskih posjeda tako i sidraške županije i susjednih pograničnih dijelova zadarskog i lučkog teritorija. Zbog toga bi „zasluživao opsežnu monografiju“.¹⁰⁷

Umjesto zaključka

Ovim smo radom željeli ukazati na različite spoznaje i otvorena pitanja koja su se javljala uz sadržaj kartulara *LP* kao i na njegovu sudbinu kao važnoga povijesnog i arhivskog spomenika koji se danas čuva u Državnom arhivu u Zadru. U pogledu povijesnih, diplomatskih, jezičnih i drugih istraživanja *LP*-a možemo konstatirati da su oni ishodili malen broj radova koji bi tematski obrađivali cjelokupan sadržaj kartulara. Ukupan broj takvih radova, dakle, nije velik. S druge pak strane, popis radova u kojima se djelomično ili tek uzgred spominje *LP*, a u kontekstu povijesti Rogovske opatijske, relativno je opsežan.¹⁰⁸ U svim prikazima opatijske povijesti, bilo za razdoblje samostana sv. Ivana Evanđelista u Biogradu, bilo za njegova pravnog nastavljača, samostan sv. Kuzme i Damjana na Čokovcu kod Tkona na otoku Pašmanu, neizbježno je navođenje *LP*-a. Različiti autori težili su tomu da svaki na svoj način dade svoj mali prinos razumijevanju pojedinih navoda iz kartulara. Primjerice, bez rezultata arheoloških istraživanja (L. Jelić) bili bi stavljeni u nezahvalan položaj u kojemu bi svoje tvrdnje morali graditi samo na pisanim spomenicima. Upravo arheologija u nekoliko navrata potvrđuje navode iz *LP*-a, što njemu pak kao pisanom spomeniku daje dodatnu potvrdu. Jezična istraživanja, iako skromna te uglavnom usmjerena na sam naslov kartulara (*Libellus Policorion*), također pokazuju slojevitost građe kartulara, što mu također ide u prilog. Citiranim pak riječima, napose zadnjom rečenicom L. Jelića kako bi ovaj kartular „zasluživao opsežnu monografiju“, možemo zaključiti prvu fazu u historijatu istraživanja *LP*-a, a to je razdoblje od 17. do konca 19. stoljeća. Može se zamijetiti da usporedo s razvojem hrvatske historiografije teče i povijest istraživanja ovoga dragocjenog kartulara iz srednjeg vijeka. U njegovu su proučavanje i vrednovanje bili uključeni brojni istraživači i znanstvenici različitih stručnih profila i interesa, a njihovi rezultati čine i danas važan prinos hrvatskoj medievistici.

---

zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa *Luka Jelić (1864. – 1922.), istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa*, u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za povijesne znanosti u Zadru, Sveučilišta u Zadru – Odjela za arheologiju, Arheološkog muzeja Zadar, Arheološkog muzeja u Splitu, Zadarske nadbiskupije, Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu, održan u Zadru, 24. listopada 2019.).

107 Jelić, „Povijesno-topografske crtice o biogradskom primorju“, 88-89.

108 Usp. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II*, 216-235.

IZVORI I LITERATURA:

Arheološki muzej u Splitu (Hrvatska)

Arhiv Luke Jelića (Arhiv Jelić), *XII. Sjeverna Dalmacija*, sv. 2. Biograd, Rogovo, Tkon, Zemunik

Državni arhiv u Zadru (Hrvatska)

HR-DAZD-337 Benediktinski samostan Sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu (1058.-1774.)

HR-DAZD-371 Šime Ljubić (12. - 19. st.)

Literatura:

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [I.]. *Bullettino di archeologia e storia dalmata* (dalje: *BASD*) 11 (1888), 139-141.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (II.). *BASD* 12 (1889), 25-27.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [II.]. *BASD* 12 (1889), 40-41.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (III.). *BASD* 12 (1889), 186-189.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [III.]. *BASD* 13 (1890), 13-15.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [III.]. *BASD* 13 (1890), 26-30.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [III.]. *BASD* 13 (1890), 41-44.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [III.]. *BASD* 13 (1890), 61-63.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (IV.). *BASD* 13 (1890), 76-78.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [IV.]. *BASD* 13 (1890), 93-95.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [IV.]. *BASD* 13 (1890), 110-111.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (V.). *BASD* 13 (1890), 183-187.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [V.]. *BASD* 14 (1891), 28-32.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ (VI.). *BASD* 14 (1891), 38-43.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [VI.]. *BASD* 14 (1891), 57-59.

Alačević, Giuseppe. „Il Monastero e la Chiesa dei Ss. Cosma e Damiano sull' isola di Pasmano“ [VI.]. *BASD* 14 (1891), 74-77.

Antoljak, Stjepan. „Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom“. *Radovi Zavoda Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* 29-30/1982-1983 (1983 [1984]), 85-100.

Antoljak, Stjepan. *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga prva*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992.

Antoljak, Stjepan. *Hrvatska historiografija do 1918. Knjiga druga*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1992.

Badurina, Odorik. „Drevna benediktinska opatija u Biogradu na moru“ [2]. *Hrvatska straža* VII (1935) 131, 4-6.

Badurina, Odorik. „Drevna benediktinska opatija u Biogradu na moru“ [11]. *Hrvatska straža* VII (1935) 142, 4-5.

Barlè, Janko. „† Ivan Krstitelj Tkalčić“. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 8 (1905), 165-171.

Bianchi, Carlo Federico. *Zara cristiana*, vol. I. Zara: Tipografia Woditzka, 1877.

Bianchi, Carlo Federico. *Zara cristiana*, vol. II. Zara: Tipografia Woditzka, 1880.

Čolak, Nikola. „Inventar rukopisne ostavštine Šime Ljubića“. *Arhivski vjesnik* IV-V/1961-1962 (1962) 4-5, 225-262.

Dubolnić Glavan, Martina; Maršić, Robert. *Krajolici i spomenici zadarskog područja krajem 19. i početkom 20. st. u istraživanjima prof. dr. Luke Jelića / Landscapes and Monuments of the Zadar Wider Area in the Late 19th and Early 20th Century in the*

Research of Professor Luka Jelić. Katalog izložbe / Exhibition Catalogue. Zadar: Arheološki muzej Zadar, 2019.

Farlati, Daniele. *Illyrici sacri tomus quartus: Ecclesiae suffraganeae metropolis Spalatensis.* Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, MDCCLXIX.

Farlati, Daniele. *Illyrici sacri tomus quintus: Ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et Ecclesia Zagrabiensis.* Venetiis: Apud Sebastianum Coleti, MDCCLXXV.

Galović, Tomislav. „Libellus Policorion – Rogovski kartular (diplomatičko-povijesna analiza)“, sv. I. Doktorska disertacija u strojopisu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2010.

Galović, Tomislav. „Arhiv Rogovske opatije“. *Arhivski vjesnik* 55 (2012), 103-116.

Galović, Tomislav. „Benediktinci i benediktinke u Biogradu u ranom srednjem vijeku“. U: *Glagoljica i glagoljaštvo u biogradskom kraju.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Glagoljica na biogradskom području održanoga 17. studenoga 2012. u Biogradu, ur. Vjekoslav Ćosić, 95-116. Biograd – Zadar: Grad Biograd, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Sveučilište u Zadru, 2014.

Galović, Tomislav (prir.). *Libellus Policorion – Rogovski kartular.* Svezak I. Kodikološki opis, paleografska analiza, faksimil. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2018.

Galović, Tomislav. „Tinjski benediktinski posjedi u srednjem vijeku“. U: *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti.* Zbornik radova sa znanstvenoga skupa „Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti“ održanoga u Ražnjevića dvorima u Polači 7. svibnja 2016., ur. Božo Došen, 151-165. Polača – Zadar: Ogranak Matice hrvatske u Zadru i Ilirija d. d., Biograd, 2020.

Galović, Tomislav. „Luka Jelić i istraživanje povijesti Rogovske opatije“ – tekst predan za zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa *Luka Jelić (1864. – 1922.)*, *istraživač i znanstvenik: valorizacija znanstvenog opusa*, u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti - Zavoda za povijesne znanosti u Zadru, Sveučilišta u Zadru – Odjela za arheologiju, Arheološkog muzeja Zadar, Arheološkog muzeja u Splitu, Zadarske nadbiskupije, Papinskog hrvatskog zavoda svetog Jeronima u Rimu, održan u Zadru, 24. listopada 2019.

Galović, Tomislav. „Croatia Benedictina: Hrvatsko Kraljevstvo, Petar Krešimir IV. i Ordo sancti Benedicti“. U: *Abbatissa ingenuitate precipua.* Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066. – 2016.)“, ur. Pavaša Vežić i Ivan Josipović, 53-74. Zadar: Sveučilište u Zadru i Samostan benediktinki Sv. Marije u Zadru, 2020.

Granić, Miroslav. „Oporuka zadarskog povjesnika Valerija de Ponteā“. *Grada i prilozi za povijest Dalmacije* 12 (1996), 389-404.

Jelić, Luka. „Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju“. *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 3/1898 (1899), 33-126. (Napomena: članak je tiskan i zasebno kao knjižica/separat: *Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju*. Zagreb, 1899.)

Katona, Stephanus. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae. Tomulus IV.: complectens res gestas Stephani III., Ladislai II., Stephani IV., Belae III., Emerici, Ladislai III., ex fide domesticorum et exterorum scriptorum concinnata a ~. Posonii et Cassoviae: Sum[p]tibus Ioannis Michaelis Landerer, MDCCLXXXI.*

Klaić, Nada. „Nekoliko riječi o kartularu samostana sv. Marije u Zadru“. *Historijski zbornik* 19-20/1966-1967 (1968) 1-4, 501-515.

Kolanović, Josip, ur. *Vodič Državnoga arhiva u Zadru*, knj. II. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2014.

Krasić, Stjepan. „Gradić, Stjepan, diplomat i polihistor (Dubrovnik, 6. III. 1613 – Rim, 2. V. 1683)“. *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, 116-118. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 2002.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. „Predgovor“. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae – Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom*, Dio I. od godine 503–1102., V-X. Zagreb: Društvo za jugoslavensku povjest i starine 1874.

Kurelac, Miroslav. „Suvremenici i suradnici Ivana Lučića“. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 6 (1969), 133-142.

Kurelac, Miroslav. *Ivan Lučić-Lucius – otac hrvatske historiografije*. Zagreb: Školska knjiga, 1994.

Laszowski, Emilij. „Dnevnik Emilija Laszowskog 1914. godina.“ (priredio za tisak i opremio bilješkama i komentarom: Mario Stipančević). *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest* 24 (2018), 23-65.

Lučić-Lucius, Ivan (Lucius, Joannes). *De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Amstelodami: Apud Ioannem Blaev, MDCLXVIII.

Lučić-Lucius, Ivan (Lucio, Giovanni). *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*. In Venetia: Presso Stefano Curti, MDCLXXIII.

Lučić-Lucius, Ivan (Lucio, Giovanni). *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, preveo i uredio Jakov Stipišić, suradnik Miroslav Kurelac. Split: Čakavski sabor, 1979. (Naslov izvornika: *Memorie istoriche di Tragurio ora detto Traù*. In Venetia, 1673.)

Ljubić, Šime (prir.). „Libellus Policorion, qui Tipicus vocatur“. *Starine JAZU* 23 (1890), 154-243.

Maštrović, Tihomil, gl. ur. *Zbornik o Šimi Ljubiću. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Zadar, 3. listopada 2007., Stari Grad (o. Hvar), 4. – 6. listopada 2007.* Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatsko filološko društvo – Zadar, Hrvatsko filološko društvo – Zagreb, Ogranak Matice hrvatske Varaždin, Sveučilište u Zadru, 2009.

Matijević Sokol, Mirjana. „Fundacijska listina samostana Sv. Marije u Zadru“. U: *Abbatissa ingenuitate precipua. Zbornik radova sa znanstvenog kolokvija „950. obljetnica Samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru (1066. – 2016.)“*, ur. Pavuša Vežić i Ivan Josipović, 75-84. Zadar: Sveučilište u Zadru i Samostan benediktinki Sv. Marije u Zadru, 2020.

Novak, Viktor. „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić na naučnim istraživanjima u Zadru. Prilog hrvatskoj historiografiji u drugoj polovini XIX. stoleća“ (I). *Zadarska revija* III (1954) 4, 292-308.

Novak, Viktor. „Ivan Kukuljević i Ivan Tkalčić na naučnim istraživanjima u Zadru“ (II). *Zadarska revija* IV (1955) 1, 25-35.

Novak, Viktor. *Zadarski kartular samostana svete Marije – Chartulare Jadertinum monasterii sanctae Mariae*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1959.

Ostojić, Ivan. *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima. Sv. II: Benediktinci u Dalmaciji – Benedictini in Croatia et regionibus finitimis. Vol. II: Benedictini in Dalmatia*. Split: Benediktinski priorat – Tkon kod Zadra, 1964.

Pechuška, František. „Benediktinské opatství rogovské v Dalmácii. Kulturně historický obraz“. *Časopis katolického duchovenstva – ephemerides theologicae cleri Catholici (Bohemici)* LXXX [CV] (1940) 2, 108-131.

Pederin, Ivan. „Povijest arhiva i muzeja u Dalmaciji“, *Zadarska smotra – časopis za kulturu, znanost i umjetnost* 45 (1996) 1-3, 87-121.

Ponte, Valero. „Historia ecclesiae Iadrensis“ [1], *Rivista dalmatica* IV (1907) 1, 101-133.

Ponte, Valero. „Historia ecclesiae Iadrensis“ [2], *Rivista dalmatica* IV (1908) 2, 191-232.

Ponte, Valero. „Historia ecclesiae Iadrensis“ [3], *Rivista dalmatica* V (1909) 1, 63-109.

Rački, Franjo. „Iztraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih“. *Rad JAZU* 26 (1874), 153-188.

Rački, Franjo. „Stari priepisi hrvatskih izprava do XII. vieka prema maticam“. *Rad JAZU* 36 (1876), 135-164.

Rački, Franjo. *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Zagrabiae: Academia scientiarum et artium Slavorum Meridionalium, 1877.

Rački, Franjo. *Nutarnje stanje hrvatske prije XII. stoljeća*. Prir. Mladen Ančić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009.

Radić, Frano. „O benediktinskomu samostanu i crkvi Ss. Kuzme i Damjana u Tkonu na otoku Pašmanu“. *Starohrvatska prosvjeta – glasilo Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu* III (1897) 2, 64-73.

Radić, Frano. „Hrvatsko-bizantinski slog“. *Starohrvatska prosvjeta – glasilo Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu* V (1900) 1, 3-36.

Razum, Stjepan. „Životopis Ivana Krstitelja Tkalčića“. *Tkalčić – godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije / Annales Societatis historicae archi-episcopatus Zagrabiensis* 1 (1997), 7-262.

Slade, Sebastijan. *Fasti Litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika*, preveo i bilješkama popratio Pavao Knezović. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2001.

Smičiklas, Tadija. „Život i djela Šime Ljubića“. *Ljetopis JAZU* 1897 (1898) 12, 150-243.

Smičiklas, Tadija, sabrao i uredio. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije – Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. II. (Listine XII. vijeka, 1101. – 1200.). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1904.

Šamšalović, Miljen. „Isprave iz vremena hrvatskih narodnih vladara u djelu Ivana Luciusa-Lučića“. *Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 6 (1969), 61-73.

History of cartulary research by *Libellus Policorion* (Part I: from the 17th to the end of the 19th century)

Summary

The paper discusses the research history of one of the most important monastic cartularies from the Croatian Middle Ages - *Libellus Policorion*. It is a copy book - a cartulary of the Benedictine Abbey of Rogovo (originally the Monastery of St.

John the Evangelist in Biograd, and from the 12th century Monastery of Saints Cosmas and Damian on the hill Čokovac Hill near Tkon on the island of Pašman), compiled in the second half of the 14th century and written in Latin with Gothic Bologna type script. This is the first part of the paper which discusses the authors and research results related to this valuable cartulary in the period from the 17th to the end of the 19th century. Various insights and open questions that arose with the content of this cartulary are pointed out, as well as its fate as an important historical and archival monument that is kept today in the State Archives in Zadar (HR-DAZD-337, Benedictine Monastery of Saints Cosmas and Damian on Pašman, box 1). Regarding the historical, diplomatic, linguistic and other research of *Libellus Policorion* – the Cartulary of the Benedictine Abbey, we can state that they have obtained a small number of papers that would thematically address the entire content of Cartulary. The total number of such works, therefore, is not large. On the other hand, the list of works partially or incidentally addressing *Libellus Policorion* - the Cartulary of the Benedictine Abbey is relatively extensive. In all depictions of Abbey history, whether it was the period of the monastery of St. John the Evangelist in Biograd, or its legal successor the Monastery of Saints Cosmas and Damian, the mention of *Libellus Policorion* - the Cartulary of the Benedictine Abbey is inevitable. Different authors tended to give their own small contribution to the understanding of individual statements from the Cartulary. For example, without the results of archaeological research they would be placed in an ungrateful position in which they would have to build their claims only on written heritage. It is archaeology that confirms allegations of *Libellus Policorion* - the Cartulary of the Benedictine Abbey on several occasions, which in turn gives him additional confirmation as a written monument. Linguistic research, although modest, also shows in his favour the layered structure of the cartulary. According to L. Jelić, this cartulary “deserves an extensive monograph”. It is with the study of L. Jelić that we can well conclude the first phase in the research history of *Libellus Policorion* - the Cartulary of the Benedictine Abbey, which is the period from the 17th to the end of the 19th century. It can be noticed that along with the development of Croatian historiography goes the history of research of this precious cartulary from the Middle Ages. Numerous researchers and scientists of various professional profiles and interests were involved in its study and evaluation, and their results still make an important contribution to Croatian medieval studies.

Keywords: Croatia, Dalmatia, Rogovo Abbey (Monastery of St. John the Evangelist in Biograd, and then Monastery of Saints Cosmas and Damian on the hill Čokovac near Tkon on the island of Pašman), historiography, diplomatic sources, *Libellus Policorion* (14th century).